

UDK 323.1(497.6):061.1EU(049.3)

Primljeno: 26. 02. 2024.

Stručni rad
Professional paper

Fatima Mahmutović

ZLOUPOTREBA KONCEPTA EUROPEIZACIJE KAO PLATFORME ZA BUDUĆE POLITIČKE OBRAČUNE I PRODUBLJIVANJE DIJALEKTIKE „JA-DRUGI” U BH. ENTITETU REPUBLIKA SRPSKA

(Faris Kočan, *Identity, Ontological Security and Europeanisation in Republika Srpska*, Palgrave Macmillan, 2023)

Knjigu autora Farisa Kočana *Identity, Ontological Security and Europeanisation in Republika Srpska* je 2023. godine objavila prominentna izdavačka kuća Palgrave Macmillan u sklopu CEEPIR (Central and Eastern European Perspectives on International Relations) serije knjiga. Autor je profesor na Fakultetu društvenih nauka Univerziteta u Ljubljani.

Polazište ove studije predstavlja analiza termina *sekuritizacije* koji izvorno vežemo za sigurnosne studije, termina *europeizacije* i njegovog raznolikog tumačenja, kao i termina *ontološke (ne)sigurnosti*. Prije nego što navedemo poglavlja knjige bitno je sublimirati nekoliko ključnih stavki na koje autor ukazuje:

- Nakon rata u BiH stvaranje vlastitog „Ja“ u odnosu na „Drugog“ od strane (etno)političkih elita dogodilo se kroz proces sekuritizacije – uokvirivanja „Drugoga” kao sigurnosnog problema, do te mjere da su istraživači počeli govoriti o sekuritizaciji etničkih identiteta kao osovini političkog diskursa i djelovanja u BiH.
- Sekuritizacija etničkih identiteta na ovaj način je ključna jer se veza između identiteta i sigurnosti ne može razumjeti bez razlikovanja ontološke od fizičke sigurnosti.

- Uvažavajući da je BiH postkonfliktna država u kojoj trenutno nema većeg međuetničkog fizičkog nasilja, ovaj fenomen autor razmatra kroz koncept ontološke sigurnosti.
- Povezati proces europeizacije i ontološke (ne)sigurnosti znači razumjeti kako se europeizacija, često nekritički posmatrana kao nositelj značajnog transformacijskog potencijala za relativiziranje (etničkih) nacionalizama putem desekuritizacije i izgradnje moderne liberalne političke kulture po uzoru na EU, može shvatiti upravo suprotno – kao platforma za daljnje političke obračune i produbljivanje dijalektike „Ja-Drugi“ koja doprinosi etničkoj isključenosti ili čak mržnji.
- U središtu istraživanja autor ispituje kako je moguće da očekivani učinak europeizacije – transformacija antagonističke dijalektike „prijatelj-neprijatelj” kroz proces izgradnje institucija i praksi (poticaji za reforme) – nije viđen u slučaju RS-a.

Upravo propitujući navedene ključne stavke knjiga je podijeljena na: *Uvod*, poglavlje II *Europeizacija, sekuritizacija i ontološka nesigurnost*, poglavlje III *Zamišljajući etnički identitet bosanskih Srba: Historijska analiza*, poglavlje IV *Analiza diskursa akata sekuritizacije od strane političkih elita u Republici Srpskoj*, poglavlje V *Zaključak* i poglavlje VI *Dodatak*.

U nastavku ćemo izložiti ključne stavke za navedena poglavlja, osim uvoda koji smo već obradili. U poglavlju II fokus je na nekoliko ključnih tema: europeizacija kao kontekst za transformaciju etničkih identiteta; od institucionalne do ideacijske difuzije – idealna socijalizacija koja omogućava transformaciju etničkih identiteta; europeizacija unutarnjeg „Drugog” u zajedničkom političkom, ekonomskom, društvenom i kulturnom okviru EU; proširivanje polja istraživanja sekuritizacije – od filozofskog do sociološkog pristupa; konceptualiziranje desekuritizacije u polju transformacije identiteta; ontološka sigurnost i izazov identiteta; slabosti teorije sekuritizacije za analizu ontološke (ne)sigurnosti; uvođenje tačaka ruptura i društvenog i materijalnog okruženja političkog subjekta u okviru ontološke (ne)sigurnosti i razumijevanje europeizacije kao konteksta koji omogućava transformaciju etničkih identiteta. Bitno je istaći da je autor predstavio različite definicije europeizacije, sekuritizacije i ontološke sigurnosti.

Predstaviti ćemo njih nekoliko, radi boljeg razumijevanje centralne teme knjige. Istraživači u području međunarodnih odnosa i europskih studija većinom razumiju i definiraju europeizaciju ili kao učinak EU-a na nacionalne političke strukture i

politike i obrnuto, ili kao kombinirani utjecaj oba pristupa, poznat kao „uploading”, „downloading” ili „crossloading” (str. 15). Autor također ukazuje na razliku između eu-izacije i europeizacije, eu-izacija se odnosi na političku dimenziju, dok europeizacija povlači za sobom i kulturnu dimenziju. Posebno je bitno istaći kontekst regije Jugoistočne Europe (JIE) kao europskog „Drugog” gdje autor ukazuje na sljedeće:

„Ovo širenje na „Istok” karakterizira se kao integracija „unutarnjeg Drugog” u EU, kao prostor koji mora biti izložen i materijalnim i simboličkim naporima (liberalnog) Zapada putem socijalizacije (idejne difuzije), ta „unutarnja Drugost” Europe je između ostalog JIE koju „treba stabilizirati i integrirati” kako bi postala dio zajedničkog političkog, ekonomskog, društvenog i kulturnog (referentnog) okvira na kojem počiva EU.” (str. 21-22)

Da bi čitatelji i čitateljice, bolje razumjeli kontekst sekuritizacije na području RS, predstaviti ćemo tri ključna elementa sekuritizacije: govorni čin, aktere sekuritizacije i publiku. Sekuritizacija bi se najkraće mogla objasniti kao sljedeći proces: akter sekuritizacije identificira određenu prijetnju, koja se predstavlja kao egzistencijalna prijetnja referentnom objektu sigurnosti (država, etnička grupa, društvo). Ontološka sigurnost podrazumijeva, za razliku od sigurnosti kao pitanja opstanka, osjećaj sigurnosti u spoznaji ko smo bili, ko smo i ko bismo željeli biti. Kad neko osjeti ontološku nesigurnost, osjeća barem na jednoj razini odsutnost sigurnosti vlastitog identiteta (str. 42). U kontekstu političke elite RS i ontološke sigurnosti, autor ističe sljedeće: „Politička elita u RS-u svjesno teži jačanju veze s „etničkim Ja”, time bi se trebala osigurati sigurnost identiteta i legitimizirati ne samo „(ponovno) stvorena prijetnja”, već i vlastita posebnost i posljedična potreba za postojanjem RS, čime se jača njena ontološka sigurnost” (str. 58).

U poglavlju III autor pruža zaista detaljan historijski okvir i analizu identiteta bosanskih Srba, kroz tri potpoglavlja. Najprije kontekstualizira historiju Bosne i Hercegovine iz perspektive izgradnje etničkog identiteta (bosanskih) Srba prije rata u BiH (1992–1995.) i uspostave Republike Srpske. Drugo potpoglavlje analizira etnički identitet (bosanskih) Srba u razdoblju nakon raspada SFRJ i prije referenduma o danu Republike Srpske. Treće potpoglavlje nudi razumijevanje društvenog i materijalnog okruženja Republike Srpske u kontekstu europskih integracija BiH, posebice s obzirom na to kako ga politička elita bosanskih Srba u Republici Srpskoj nastoji oblikovati.

Sublimirajući ovo zaista detaljno obrađeno poglavlje izdvajamo sljedeće zaključke: Historija BiH je historija međusobnog suživota, ali i prilika za selektivno pamćenje i (re)kreiranje (najmanje tri) metanarativa političke elite triju etničkih skupina. Dok je u nekoj fazi prije Prvog svjetskog rata materijalno i društveno

okruženje BiH bilo utemeljeno na relativno visokoj razini tolerancije, to se radikalno i nepovratno promijenilo, posebno tokom Drugog svjetskog rata kada su masovna ubijanja, pokrštavanja, protjerivanja i etničko čišćenje doveli do porasta destruktivne logike etničke isključivosti. Identiteti bosanskih Srba, bosanskih Hrvata i Bošnjaka koji su „zamišljeni” ponajviše na religijsko-kulturalnoj osnovi, počeli su se nacionalizirati tek u razdoblju nakon Prvog svjetskog rata. Posljednji rat u BiH, obilježen etničkim inženjeringom, etničkim čišćenjem i genocidom u Srebrenici, u velikoj mjeri oblikovan je Drugim svjetskim ratom. Zamišljanje i pronalaženje paralela između fašističkih pokreta kao što su ustaštvo, četništvo i handžar divizija imalo je toliki ideološki potencijal da je huškanje od strane etnopolitičkih elita prošlo praktički bez ozbiljnog otpora.

Poglavlje IV koncentrira se na centralno pitanje istraživanja i razrađeno je kroz tri potpoglavlja. U prvom potpoglavlju autor nudi kvalitativnu i kvantitativnu analizu diskursa u razdoblju pregovora o Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) 2005–2007, drugo potpoglavlje bavi se analizom prudskog i butmirskog procesa (2009–2010), dok treće predstavlja analizu sadržaja za razdoblje od 2015. do 2016. godine kada je politička elita u RS raspisala i provela (neustavni) referendum o danu RS-a. Kroz ovo poglavlje autor nastoji razumjeti kako se proces europeizacije odvijao na kritičnim tačkama i je li ga domaća politička elita postavila kao izvor ontološke nesigurnosti. U kontekstu diskursa u razdoblju pregovora o SSP autor je identificirao aktere i objekte sekuritizacije. Analiza pokazuje da prednjače predstavnici SNSD-a (244), a slijede ih predstavnici SDS-a (46). Detektovano je prisustvo značajnog broja predstavnika (216) međunarodne zajednice (uglavnom OHR-a i visokog predstavnika EU) u diskursu političke elite RS. Detaljnijom analizom istaknutih varijabli (polarizacija govora, pozivanje na prošlost / oživljavanje prošlosti, spominjanje društvenog i materijalnog okruženja RS-a) pokazalo se da su Milorad Dodik (SNSD), Milan Jelić (SNSD), Igor Radojčić (SNSD) i Dragan Čavić (SDS) bili akteri koji su se najviše bavili sekuritizacijom (str. 160).

Sublimirajući navedeno poglavlje iznosimo sljedeće autorove zaključke:

- Sve sugerira da europeizaciju ne treba shvatiti kao izvor ontološke nesigurnosti RS, već kao kontekst (prudski i butmirski proces kao najbolji primjer) koji političke elite koriste za antagoniziranje i sekuritizaciju unutarnjeg „Drugog” (uglavnom Bošnjaka i bošnjačke političke elite).
- Upravo prisutnost FBiH i bošnjačke političke elite u diskursu političke elite u RS-u u svim razdobljima analize ukazuje da je unutarnje „Drugog” shvaćeno kao izvor ontološke nesigurnosti RS-a.

- Politička elita u RS-u ga je tako postavila kao sigurnosni problem i time pokušala osnažiti vlastiti metanarativ o etničkom identitetu bosanskih Srba, političkom identitetu RS-a kao takvom i njegovom društvenom i materijalnom okruženju.
- Time je proces europeizacije, koji se mora shvatiti šire, a ne više samo kao pokušaj transformacije etničkih identiteta, postao poluga jačanja ontološke sigurnosti RS-a.

Na osnovu svega navedenog zaključujemo da je autor dao odgovore na postavljena istraživačka pitanja, odnosno ciljeve koji se odnose na: (1) ispitivanje mogućnosti da europeizacija može ojačati osjećaj ontološke nesigurnosti u RS; (2) osmišljavanje značaja europeizacije za materijalno i društveno okruženje, što zauzvrat pojačava osjećaj ontološke nesigurnosti u RS; (3) utvrđivanje na koji način europeizacija desekuritizacijom etničkih identiteta omogućuje integraciju etničkih i političkih identiteta na mikro (bosanski Srbi u RS), mezo (RS u BiH) i makrorazinama (BiH u EU). Pored toga potrebno je istaći da se Bosna i Hercegovina kao postkonfliktno društvo ne razlikuje bitno od bilo kojeg drugog postkonfliktnog okruženja u Europi (npr. Kipar) ili šire (npr. Šri Lanka ili Južnoafrička Republika) budući da se uglavnom radi o jačanju ili očuvanju političkih sposobnosti ili moći. Kočanova knjiga je također pokazala da je međugra europeizacije, sekuritizacije i ontološke sigurnosti moguća ako se društveno-politička i sigurnosna situacija u RS-u i FBiH posmatra kroz konstruktivističke naočale. Iz perspektive ove međugre, tj. konstruirane stvarnosti, jedan od glavnih rezultata jeste da EU ne posjeduje istinski potencijal za uspješno promicanje građanskog modela identifikacije u BiH, pod pretpostavkom njegovog suživota s etničkim. Nadalje proces sekuritizacije koji provodi politička elita, a koji se u slučaju RS mora shvatiti kao tehnika upravljanja, nastoji unificirati identitete izravno suzbijajući njihovu fleksibilnost. I na kraju, iako možda proučavani aspekt europeizacije u slučaju Bosne i Hercegovine nije pokazao potencijal koji je imao u razdoblju nakon Drugog svjetskog rata i u transformaciji odnosa između Francuske i Njemačke, ipak je riječ o nezamjenjivom i iznimno korisnom konceptu.

Adresa autorice
Author's address

Fatima Mahmutović
Univerzitet u Sarajevu
Fakultet političkih nauka
fatima.mahmutovic@fpn.unsa.ba